

Våra minsta fåglar på Mälaren

Christian Lagström

Inledning

I varje årsskrift från MOF finns ett avsnitt som behandlar en specifik artgrupp. Som exempel ägnades årsskriften 2017 åt familjen trastar, och då särskilt de arter som mer eller mindre ofta kan vara synliga ute på våra öar. I denna årsskrift valde vi att, istället för en familj av fåglar, rikta in oss på storleken och då närmre titta på ett urval av våra allra minsta fåglar som hittats ute hos oss på Mälaren (undantaget kungsfågelsångare som fortfarande återstår att upptäcka). Anledningen är givetvis årets fynd av brandkronad kungsfågel. Flera av arterna är snarlika och det kanske behövs en sammanställning av vad som skiljer de olika arterna åt.

Artvis genomgång

Kungsfågel *Regulus regulus*. Längd 8½–9½ cm. Kungsfågeln är Europas och Sveriges minsta fågel med en vikt omkring 5 gram. Den är kortstjärtad med gråaktig olivgrön ovasida och med smala vita vingband. Undersidan gråvit. Hanen har en orangeröd och gul hjässa, honan en helgul hjässa. Ögat hos arten är som ett svart pepparkorn. Ett sirrande läte avslöjar den från höga granar under skogsvandringen både sommar- och vintertid. Hos oss kan den ses och höras hela året, även om en del unga individer flyttar under hösten och övervintrar i västra delarna av Europa. Sången är karaktäristisk och högfrekvent, och även en liten nedsättning av hörseln gör att många inte alls hör

Kungsfågel.

Foto Kjell Häggvik.

den. Födan består av små insekter som spindlar vilka den rastlöst hoppande och ryttlande letar fram mellan barr och i grangrenar. Kungsfågeln häckar i gammal barr- och blandskog, gärna i tät bestånd av gamla granar. Invasionsart som vissa år flyttar i större antal mot SV och kan då nå ner till norra Spanien.

Brandkronad kungsfågel *Regulus ignicapilla*. Längd 9–10 cm. Ny art på Mälärörna, tidigast funnen 2016, två fynd gjordes så sent som i maj 2018 och då med indikationer om bobygge eftersom en fågel sågs med en fjäder i näbben (se sidan 1). Arten är i Sverige på frammarsch och utbredningsområdet drar sig norrut i landet för varje år – det är helt klart en art att fortsätta lyssna och titta efter. Samtliga observationer på Mälärörna har gjorts på Munsö i naturreservatet Väsby hage. Den brandkronade kungsfågeln påminner om kungsfågeln i dräkt, storlek och beteende. Den har dock ett tydligt vitt ögonbryn och ett helt svart ögonstreck vilket gör att den uppvisar ett helt annat ansiktsuttryck än kungsfågeln. Den har även en kindfläck som står ut i en gröngrön ton. De svarta sidobanden på framhjässan är sammanfogade till skillnad från kungsfågeln som

har två separata streck. Hanen är rikligt orange på hjässan, honan helt gul. Locklåtet liknar kungsfågeln, men har en något lägre tonhöjd och en mer snabb, accelererande avslutning. Sången saknar kungsfågelns cykliska rytm och är tunn, snabb och nästan lite spetsig i sitt framförande. Hittas främst i löv- och blandskog, men även i mer utpräglad barrskog. Boet alltid i barrträd. I Väsby hage höll de brandkronade gärna till i enbuskar.

Gärdsmyg *Troglodytes troglodytes*. Längd 9–10½ cm. Jämte kungsfågeln Sveriges minsta fågel. Karakteristiskt för gärdsmygen är den övervägande mörkbruna och tätt tvärbandade dräkten samt den korta och ofta upprätthållna stjärten. Den liknar egentligen ingen annan fågel, och sången gör att den står ut ännu mer. Trots sin ringa storlek är sången kraftfull och nästan andlös klirrande. En snabb sång med varierande och metalliska toner med drillande inslag som kan höras under årets alla månader. Varningslåtet är ett hårt smattrande ”zerrr” eller en tydlig och rapp upprepning av ”zeck”. Den ses i varierande miljö, men med förkärlek till tät vegetation, steniga partier samt vid rotvältor där den likt en mus kilar runt i jakten på insekter. Höst och vinter ses den ofta i områden

Gärdsmyg.

Foto Kjell Häggvik.

Kungsfågelsångare

Foto Kjell Häggvik.

med vassar, men också kring bryggor, småhus och annan biotop som erbjuder håligheter där den kan försvinna lika snabbt som den dök upp. Vissa fåglar flyttar likt kungsfågeln till sydvästra Europa. Efter kalla vintrar kan antalet gärdsmygar vara kraftigt decimerat.

Kungsfågelsångare *Phylloscopus proregulus*. Längd 9–9½ cm. Ännu inte anträffad på Mäläröarna, men under höst och sträcktider (framförallt i oktober) händer det att antalet observationer ökar i Sverige vilket också betyder att chansen att hitta den ute hos oss ökar. En indikation kan vara när antalet rapporter längst östkusten ökar, och om man har tur borde man kunna få syn på den även ute hos oss. Den är dock mycket sällsynt och har sitt normala utbredningsområde österut i Asien. Arten skiljs från kungsfågeln genom sitt beteende, där den är mer rastlös och snabb i rörelserna under sitt födosök. Den hittas ofta i barrskog och blandskog, men också i buskage och snår. Kungsfågelsångaren har en klargul (på bilden vitaktig) övergump som är särskilt framträdande i flykten samt ett tydligt gult ögonbrynsstreck, två kännetecken som bl.a. skiljer den från den

snarlika taigasångaren. Locklåtet är ett högt och utdraget ”tviit” och sången lik gärdsmygens, vacker och klar.

Taigasångare *Phylloscopus inornatus*. Längd 9–10½ cm. Enbart ett fynd hos oss på Mäläröarna då Glenn Cornland 2015 fann ett exemplar födosökande i sin trädgård i Torslunda, Färingsö. Indikationen är dock tydlig, fler observationer kan komma att göras om man har ögonen med sig. Arten uppmärksammas oftast först på locklåtet som är en ljus vissling ”tsuiist”. Häckar som namnet anger i den Sibiriska taigan. Normalt övervintrar den i SÖ Asien och individer som dök upp hos oss har ansetts förrrade från sin normala sträckväg. Men det kan vara så att individer från den nordligaste populationen i Ryssland kan följa jordens storcirkel västerut och hamnar då via Sverige i Spanien. En ny sträckväg kan alltså vara under utveckling. En taigasångare märkt på Röd-kallen i Norrbotten 15 september 2012 återfanns i Holland en vecka senare. Även taigasångaren sällskapar med andra *Phylloscopus* men också med kungsfåglar. Sången några stakande, mycket fina toner (ibland likt järpens sång). Taigasångaren

Taigasångare.

Foto Glenn Cornland.

Gransångare.

Foto Kjell Häggvik.

Lundsångare.

Foto Arne Ekström.

har liksom kungsfågelsångaren ett gult ögonbrynsstreck, men den skiljer sig från denna genom sin gröna övergump och helvita undersida.

Lundsångare *Phylloscopus inornatus*. Längd 9½–10½ cm. En sjungande fågel upptäcktes i Ålby hage på Mälaren i juni 2011 av Urpo Könömäki. Därefter ytterligare en observation 2016 i september, med en överflygande och lockande fågel. Häckar i östliga Europa och övervintrar i Indien. Sällsynt hörs och ses den i Sverige, och då mest vanligt under sommarmånaderna. Lik gransångaren, men med ett längre och mer kraftfullt, vitaktigt ögonbrynsstreck. Söker sig till lummiga marker med övervägande högstammiga lövträd. Locklåtet något likt sädesärlans (tvåstavigt ”tisl”) och sången är en kort men ljudlig och salivfylld, oklart skyttlande strof, som ibland avslutas lite gärdsmygsligt eller kan liknas vid upprörd, sjungande sädesärla

Gransångare *Phylloscopus collybita*. Längd 10–12 cm. Två raser finns, en sydlig som är nominatrasen och förekommer på i kontinentala Europa. Den har på senare år expanderat norrut till södra

Sverige. Den nordligt häckande rasen – abietinus – förekommer i Norrland och passerar oss på sträcket. Den är mycket lika nominatrasen och vanligt förekommande på Mälaren under vår och höst. Gransångaren är annars snarlik lövsångaren, men med mattare färger. Den har gråbrun ovasida och är vitaktig under samt har ett smalt gulvitt ögonbrynsstreck. Sången är mycket karaktäristisk i ett, två tonlägen, ”silt silt silt silt silt”. Gransångaren häckar i olika biotoper, men har en förkärlek för blandskog med inslag av både löv- och barrträd. Övervintrar omkring Medelhavet och i Afrika, söder om Sahara.

Referenser

- B. Bruun & A. Singer. Alla Europas fåglar i färg. Bonniers.
- K. Mullarney, D. Zetterström, & L. Svensson. Fågelguiden. Bonnier Fakta.
- M. Bergström & C.F. Lundevall. Våra vanligaste fåglar. ICA bokförlag.
- Fransson, T. & Hall-Karlsson, S. 2008. Svensk ringmärkningsatlas, Tättingar. Halmstad.
- Återfynd. Swedish Bird Recoveries. <https://birdringing.bioatlas.se/>